

Afgørelser – Reg. nr.: 02629.01

Fredningen vedrører: Enderupskov Aftægt

Domme

Taksationskommissionen

Naturklagenævnet

Overfredningsnævnet 29-08-1963

Fredningsnævnet 10-11-1960

Kendelser

Deklarationer

OVERFREDNINGSNÆVNET>

FREDEDE AREALER

Kommune: Gram

Ejerlav: Enderupskov

Matr.nr.: 2,12,13

"Enderupskov aftægt"

Stensbæk

1 og 2

Lokalitet: Gelsåens omgivelser fra Gelsbro Højrup

Tiset

8 og 59

J.nr.: til Stensbæk sluse.

F.N. j.nr.:

10

O.F.N.j.nr.: 1433/60

F.P.U.j.nr.: 540-90-43-72

VEDR. KORT - SE BILAG

Reproduceret af Sønderjyllands Amtsråd med tilladelse (A400/76) af Geodætisk Institut.

Kort nr.: 1112 I SØ

Skala: 1:25.000

Bekendtgjort: 18.5.1960

Sagsrejsør: Danmarks Naturfredningsfo-
rening

Fredningsnævnets kendelsesdato: 10.11.1960

Kort udarbejdet dato: 16.1.1976

Overfredn.nævnets kendelsesdato: 29.8.1963

Kort revideret dato:

Arealstørrelse: Ca. 80 ha

Ejerforhold: Private

Interessezone: I (landområde af største interesse)

Påtaleret: Naturfredningsnævnet og
Danmarks Naturfredningsfo-
rening.Formål: At hindre afvanding og bevare området til
undervisningsformål.

Diverse:

Den af fabrikant Hansen Riis opførte
jagthytte fjernes inden 15 år.

Indhold:

Således som åen fremtræder efter de foran i overensstemmelse med landvindingsudvalget tiltrådte ændringer, skal den forblive i sit leje på strækning fra det sydvestlige hjørne af den sydlige slynge udfor heden på matr. 59 Tiset og ned til Stensbæk sluse.

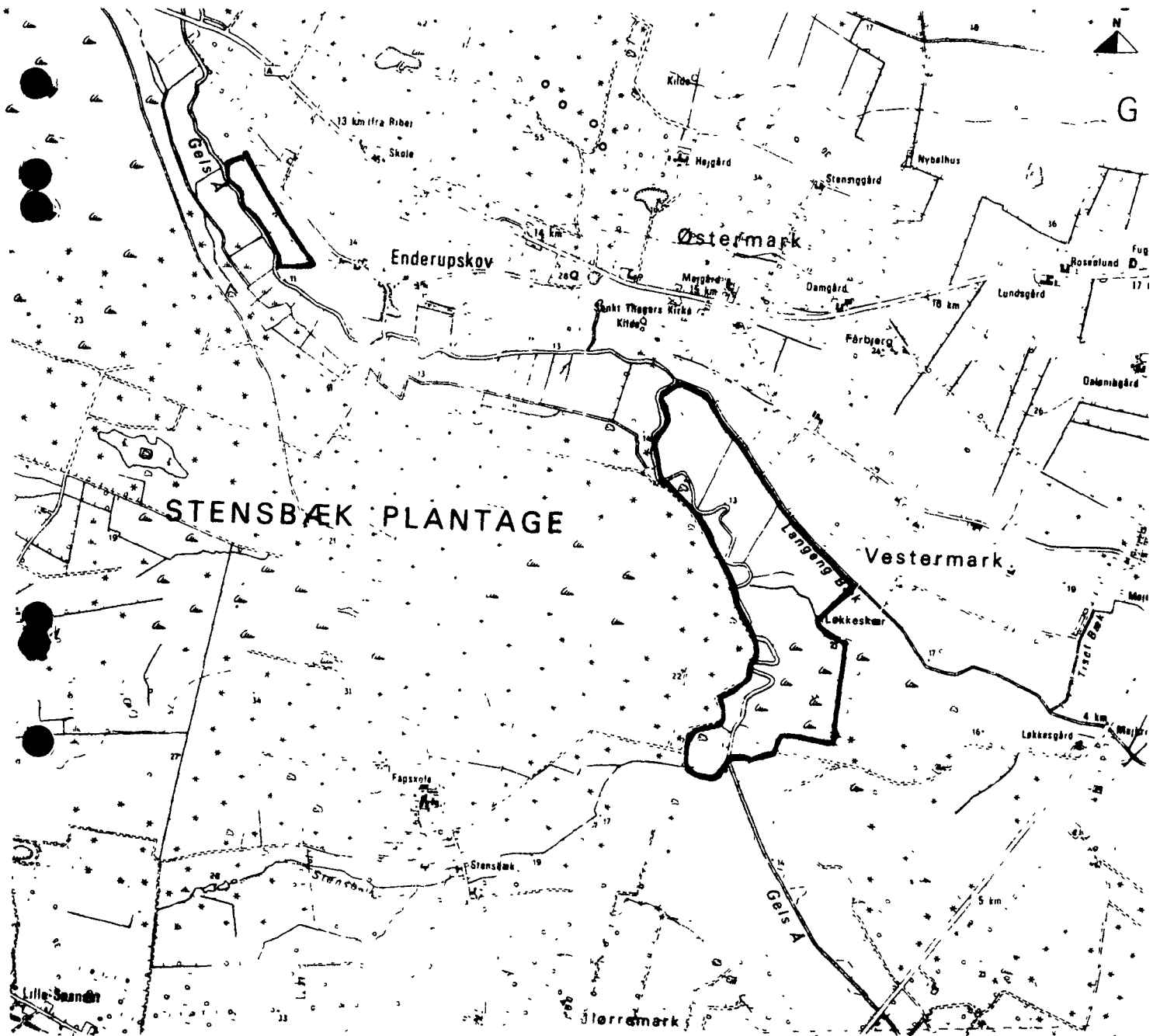
1. Hedearealet (matr. 59 Tiset) skal henligge i sin nuværende tilstand og må ikke opdyrkes eller beplantes eller gøres til genstand for andre indgreb, der kan skade vegetationen. Afgræsning og lyngslagning må ikke finde sted.
2. Arealet må ikke bebygges og der må ikke opsættes master og hegn.
3. Arealet må ikke udstykkes til sommerhuse.
4. Der må ikke henkastes affald eller graves grus.
5. Arealet afmærkes med F.M. sten.

Engen (matr.nr. 2 Stensbæk) skal henligge i sin nuværende tilstand. Betingelser som Hedearealet pkt. 1-4.

På det øvrige land må der ikke opføres boder, skure, mæster og lign., dog undtaget hvad der for landbrugets behov er nødvendigt.

Enderupskovs aftægt der henligger som overdrev med lav gyvelbevoksning fredes med betingelser som for hedearealer matr.nr. 59 Tiset, pkt. 1-5.

Der skal være adgang for offentligheden til en udsigtsplads, og der udlægges en gangsti hertil (vedligeholdes af Gram kommune).

Indhold:

Arealerne må ikke beplantes, opdyrkes eller bearbejdes - bortset fra de arealer der pr. 18. august 1968 var opdyrket.

På de ikke opdyrkede arealer må ikke anvendes ukrudt- eller skadedyrsbekæmpende midler.

Terrænformerne må ikke ændres ved afgravning eller påfyldning.

Åens rrie løb må ikke ændres. Åbredden må befæstes.

Ny bebyggelse (herunder drivhuse, boder, skure og lign.) er ikke tilladt. Der må ikke anbringes master eller etableres pelsdyrfarme, fjerkræfarme, dambrug, dyreparker eller hegn eller anlægges motorbane, flyveplads eller skydebane.

Arealerne må ikke benyttes til camping, teltning, oplagsplads, bilophugningsplads eller til henstilling af gamle redskaber eller til henkastning af affald.

Der må ikke foretages hegning udover sædvanlige landbrugshegn.

Offentligheden har ret til færdsel til fods samt til kortvarige ophold. Der opsættes anvisningsskilte.

29/8-1963

U D S K R I F T

af

OVERFREDNINGSNÆVNETS KENDELSESPROTOKOL.

År 1963, den 29. august, afsagde Overfredningsnævnet på grundlag af skriftlig og mundtlig votering følgende

k e n d e l s e

i sagen 1433/60 vedrørende arealer langs Gelså i Tønder og Haderslev amter.

I den af fredningsnævnet for Tønder amtsrådsreds den 10. november 1960 afsagte kendelse hedder det:

"I skrivelse af 10. december 1957 fremsatte Danmarks Naturfredningsforening begæring om fredning af et areal, stort ca. 200 ha., langs Gelså i Tønder og Haderslev amter, samt en 6,7 km. lang strækning af åens løb fra Gelsbro mod syd til det punkt, hvor åen ved Stensbæk plantages sydøstlige hjørne skærer sydgrænsen af art. 10 Højrup, Højrup sogn og af art 8, Tiset, Gram sogn.

Ved skrivelse af 11. januar 1958 henviste statsministeriet sagen til behandling ved fredningsnævnet for Tønder amtsrådsreds i henhold til naturfredningslovens § 3, stk. 3. Herefter er nævnet tiltrådt af det amtsrådsvalgte medlem for Tønder amtsrådsreds lærer Knud Nielsen, Bredebro, det sognevalgte medlem for Højrup sogn i Tønder amtsrådsreds bygmester Edvard Paaske, Arnum, og det sognevalgte medlem for Gram sogn i Haderslev amts-

rådskreds landmand Nis Friis, Vester Lindet, med nævnets ordinære formand, dommer Engelstoft, Løgumkloster.

Den umiddelbare årsag til sagens rejsning er en henvendelse fra foreningens lokalkomite i Ribe, der med støtte af lærerkredse ved Ribe kathedralskole og statsseminarium gør opmærksom på, at en påtænkt afvanding af en del af engene vil medføre, at det pågældende areals naturskønhed vil blive stærkt forringet, og at de meget smukke åslyngninger, der med de omgivende enge og brinker danner et af de værdifuldeste ekskursionsobjekter for yngre og ældre elever fra Ribe statsseminarium og Ribe kathedralskole, vil miste deres betydning som undervisningsobjekt. Ved erklæring bil. 7 har lærerkredsene nærmere redegjort for, i hvilket omfang dette areal har betydning for geografiundervisningen om vandløbenes erosion og geologiske udformning af et landskab.

Naturfredningsforeningen gør gældende, at der ved en regulering vil gå store landskabelige og undervisningsmæssige værdier til grunde. Gelså slynger sig sydfra frem mellem Stensbæk Plantages sydøstlige hjørne og hedearealet ved Løkkesgård, derefter videre med plantagen på den vestlige - og mark og udstrakte enge på den østlige side og derefter langs foden af det smukke bakkeparti omkring Enderupskov, ved foden af hvilket højdedraget med resterne af det gamle og fredede St. Thøgers kapel og begravelsesplads ligger. Særlig naturskønne er åens slyngninger ved Stensbæk plantage, og engene ved plantagen og også længere nordover har endnu meget tilbage af det naturlige præg. Yderst mod nordvest grænser åen op til et uberørt hedeareal.

Naturfredningsforeningen foreslår følgende fredningsbestemmelser:

1. Der må ikke indenfor fredningsområdet foretages nogen form for regulering eller uddybning af Gelså. Denne bestemmelse skal dog ikke være til hindring for sådanne indgreb, som måtte være nødvendige for åens passage under tilstedeværende broanlæg. Tilstedeværende sluseanlæg kan benyttes og vedligeholdes som hidtil.
2. Fredningsområdet må ikke tilplantes, og der må ikke placeres nogen form for bebyggelse, ejheller skure, boder, master eller andre skæmmende indretninger.
3. De indenfor området værende hedearealer, beliggende på art. nr. 1 Stensbæk, Højrup sogn og på art. 59 Tiset, Gram sogn, skal bevares og må således ikke opdyrkes eller tilplantes eller gøres til genstand for noget andet indgreb, der kan være til skade for den herværende vegetation. En begrænset afgræsning kan dog finde sted, ligesom lyngslagning.

Nævnet foretog den 17. april 1958 besigtigelse, hvori deltog statsskovrider Thomsen, Lindet skovdistrikt, der oplyste, at der havde været forhandlet med Hedeselskabet om afvandingen. Det fremsatte projekt går kun til Stensbæk sluse. og forudsætter ikke uddybning af åen. Statsskovvæsenets enge syd for Stensbæk sluse har ikke været genstand for dyrkning og er således oprindelige, medens de øvrige enge før eller siden har været genstand for opdyrkning. Da amtsvandinspektøren var afgået ved døden, var det ikke muligt at få nærmere oplysninger om afvandingsprojektet.

Sagen forelagdes derefter for naturfredningsrådet, idet nævnet udtalte sin betænkelighed ved den omfattende plan. Naturfredningsrådets erklæring fremkom den 15/12 1958, bil. 6, og der aftaltes en ny besigtigelse, der foretoges den 23/4 1959, hvori

deltog for naturfredningsrådet professor C. A. Jørgensen, statskovrideren og for naturfredningsforeningens Ribekomité, adjunkt Edelberg, Ribe.

Den 5. november 1959 foretoges en ny besigtigelse sammen med professor Jørgensen og adjunkt Edelberg, og hele arealet blev påny gennemgået, særlig "Enderupskovs aftægt", arealet nedenfor "Thøgers kapel" og hedearealet ved Løkkesgård, hvor der i sommerens løb var blevet opført en jagthytte umiddelbart ved en af åens slyngninger.

Naturfredningsrådet fremkom den 11. november 1959 med en fornyet erklæring, bil. 16. Det udtaltes heri, at fredningen drejer sig om et i landskabelig henseende smukt og ejendommeligt område, som i særlig grad er velegnet til demonstration af de naturkræfter, der i form af is- vand- og vindindvirkninger har udformet Danmarks overflade, og Gelsådalen er det pågældende sted et karakteristisk eksempel på en hedeslette i det små, idet dens første udformning skyldes smeltevandet fra isdækket. På grund af dalens ringe fald slynger åen sig i brede dybe bugtninger, der afgiver usædvanlig smukke eksempler på det langsomt strømmende vands virkninger i løse jordarter med tydelig erosion i bugtningernes konkave side og akkumulation i den konvekse, hvilken proces vil medføre, at slyngningerne afskæres, hvorefter dannelsen af nye begynder, og den sydligste bugtning ved Løkkesgård er netop en sådan slynge i sidste stadium inden gennemskæringen. En sådan proces kan i mere eller mindre grad iagttages ved alle ikke regulerede åer, men disses antal bliver færre og færre. Gelså er på den pågældende strækning, som en arbejdende faktor i landskabsudformningen, særlig egnet til undervisningsformål, dels fordi løbet er meget bugtet og slynget, og dels fordi der fra flere punkter, bl.a. Enderupskovs aftægt, Løkkesgård

hede og ved Stensbæk plantage er et fortrinligt overblik over hele dalen eller dele af denne samt til den allerede fredede Åskov hede i nordvest.

Endvidere ses der i partier i skrænterne, hvor åen eroderer, profiler af gammel morskjold fra senglacial hede, overlejret med flyvesand, d.v.s. at også vindens betydning for udformningen af landskabet ved dannelsen af indlandsklitter kan demonstreres.

Naturfredningsrådet kan derfor stærkt anbefale, at fredningen gennemføres, men nærer også betænkelighed med hensyn til at give fredningen den af Danmarks naturfredningsforening foreslåede indhold og omfang, hvorfor rådet tilråder, at fredningspåstanden ændres som følger:

1. Gelså skal på strækningen fra Gelsbro til Løkkesgård forblive i sit naturlige leje.
2. Den stejle skrænt, Enderupskovs aftægt, fra dens begyndelse i nordvest til slugten (hulvejen) tæt ved Enderupskov, der for størstedelen henligger som overdrev med lav gyvelbevoksning af oprindelig dansk type, bevares i denne skikkelse, således at græsning af løskreaturer fortsat kan finde sted. En bræmme bag bakkens øvre kant pålægges en servitut mod sommerhusbebyggelse. Der udlægges en sti, ad hvilken færdsel til fods til aftægten kan finde sted.
3. Et lille område i sydvesthjørnet af den allerede eksisterende fredning omkring St. Thøgers kapel inddrages under denne.
4. Den lyngklædte bakkede hede ved Løkkesgård bevares som hede, d.v.s. den må ikke opdyrkes, ikke beplantes eller udstykkes til sommerhusbebyggelse.

5. Den smalle engstrimmel langs Gelsås vestsider, fra Gelsbro i nordvest til Stensbækken i sydøst, der tilhører statsskovvæsenet, bevares i sin nuværende tilstand, d.s.s. den må ikke opdyrkes, beplantes eller udstykkes til sommerhusbebyggelse.
6. På de af fredningsforslaget omfattede arealer, såvel som i hele dalen fra Gelsbro til Løkkeshøj, må boder, skure, master og lignende skæmmende indretninger ikke opføres, herfra dog undtaget, hvad der for landbruget er nødvendigt.

Den projekterede afvanding - landvindingssagen "Gelså - Arnum" - omfatter et areal på 59 ha. med 24 lodsejere under Højrup og Tiset sogne, nemlig de på bilag 31 nr. 1 - 10, 43, 46 - 58 nævnte lodsejere og omfatter en regulering og udretning af Gelså, der fra syd går ind i det af fredningsforslaget omhandlede areal ved sydgrænsen af henholdsvis art. nr. 10 Højrup, vest for åen og art. 8 Tiset, øst for åen og når ned til kort før stedet, hvor hede-partiet ved Løkkeshøj ender, på hvilken strækning de største og smukkeste åslyngninger findes. Ved Stensbæk sluse mod nord sænkes stemmeværkets bund ca. 40 cm., medens der ingen ligelægning finder sted på den 1,36 km. lange strækning fra Løkkeshøj hede og til slusen, men kun en opgravning til regulativmæssige dimensioner af bund og sider og nogen udretning af slyngerne, hvor de måtte være for snævre, jfr. bil. 10 og bil. 27.

På et den 10. december 1959 med lodsejerudvalget for reguleringen og repræsentanter for landvindingsudvalget, amtsvandinspektoratet og statsskovvæsenet afholdt møde, erklæredes fra afvandingsrepræsentanternes side, at hvis reguleringen, som angivet på plan-kortet bilag 11, kunne gå ind på det sydøstlige hjørne af den store og sydligste slynge på Løkkeshøjs jord, følge åens naturlige løb

gennembyde næste slynge og derefter følge åens naturlige løb, idet dog det yderste af den vestlige spids af den nordligste slynge udfor Løkkesgård hedeareal afskæres, således at slyngen afrundes, kunne der ikke fra landvindings- og amtsvandsinspektoratets side indvendes noget mod fredningsplanen, dog under forudsætning af, at bunden sænkes som nævnt ved Stensbæk sluse, og at der gives adgang til at foretage regulativmæssig vedligeholdelse af vandløbet og til at foretage de fornødne sikringsarbejder til at holde åen i dens naturlige leje.

- - - - -

De af fredningsforslaget omfattede arealer kan i forbindelse med de dermed forbundne afvandingsinteresser nærmere beskrives således:

I.

Gelså fra fredningens sydpunkt til Stensbæk sluse.

På den sydvestlige åbred.

Art. 10 Højrup. Eng. Ejer: Jens Schmidt, Arnum. Areal 3.1 ha.

" 10 Stensbæk " " " " " " 1.9603 ha.

" 2 " 15.7 ha eng mellem åen og Stensbæk plantage tilhørende Landbrugsministeriet (Direktoratet for statsskovbruget)
Engene har ingensinde været opdyrkede.

På den nordøstlige åbred.

Art. 8 Tiset. Eng. Areal 1.8 ha. Ejer: Thomas Lorenzen, Tiset.

" 59 Tiset. Ejer: Gårdejer Chr. Moldt, Løkkesgård, Tiset.

2.27.30 ha. eng.

ca. 15.5 ha. hedeareal med bakker, hvori under fredningssagen en jagthytte er opført.

ca. 7.1 ha. opdyrket mark, der går lige ned til åen.

Samtlige fornævnte enge kan afvandes til Gelså.

Derefter følger "Langengene":

- Art. 8 Tiset. Areal 4.4 ha. Ejer: fornævnte Thomas Lorenzen.
- " 7 Enderupskov, areal 5,3 ha. Ejer: Anton Jepsen, Enderupskov
pr. Gram.
- " 191 do. " 2,5 ha. Ejer: Hans Holst, Slotsvej, Gram.
- " 15 do. " 1,6 ha. Ejer: Magnus Sandberg, Enderupskov.
(art.15 er nu sammenlagt med art.
2)
- " 2 do. " 5,3 ha. Ejer: samme.
- " 12 do. " 3,4 ha. Ejer: Peter Gram Hansen, Enderup-
skov.
- " 2 do. " 1,7 ha. Ejer: fornævnte Magnus Sandberg.
- " 16 do. " 3,7 ha. Ejer: Martha Gram, Enderupskov.
- " 89 do. " 0,9 ha. Ejer: Ingemann Roost, Arrild.
- " 13 do. " 5,2 ha. Ejer: samme.
(art.89 er nu sammenlagt med art.
13).

Art 13 ligger kun på en ganske kort strækning ovenfor Stensbæk sluse, langt den største del af grundstykket ligger til Gelså, nedenfor slusen.

Langengene vil kunne afvandes dels til Langengbæk, der løber til Gelså, nedenfor Stensbæk sluse, dels til Gelså ovenfor slusen, og art. 13 tillige til Gelså nedenfor slusen. For en afvanding nedenfor Stensbæk sluse er det en forudsætning, at Gelså uddybes fra Stensbæk sluse ned til Gelsbro.

Langengene begrænses mod sydvest af Gelså, der i smukke bugtninger løber langs Stensbæk plantage. Ved art. 13 drejer åen i nordlig retning og arealet begrænses her af enge og det højere areal op mod Thøgers kapel. Mod nordøst begrænses arealet af Langengbæk og flade marker, der stiger op mod Ribe - Gram vejen.

II.

Gelså fra Stensbæk sluse til Enderupskov bro.

Den vestlige, respektive sydlige bred. Åen drejer her først mod nord og derefter mod vest.

- Art. 13 Enderupskov, areal 2,8 ha. Ejer: fornævnte Ingemann Roost.
" 12 do. " 2,6 ha. Ejer: fornævnte Peter Gram Hansen.
" 123 do. " 4,6 ha. Ejer: fornævnte Martha Gram.
" 128 do. " 2,8 ha. Ejer: Aage Sørensen Schmidt,
Enderupskov.
(nu sammenlagt med art.45).
" 45 do. " 1,9 ha. Ejer: samme.
" 39 do. " 1,8 ha. Ejer: Laurids Christian Dollerup,
Enderupskov.
" 131 do. " 1,6 ha. Ejer: Niels Andersen Prinds,
Hundegade, Ribe.
" 36 do. " 1,5 ha. Ejer: Kathrine Jessine Wolff,
Enderupskov.
" 35 do. " 3,5 ha. Ejer: Søren Riisager, Enderupskov.
" 65 do. " 4,4 ha. Ejer: Jes Peter Sjølland,
Enderupskov.

Den østlige, respektive nordlige bred.

Art. 13 Enderupskov som foran er ommeldt under I

- Art. 13 Enderupskov, areal 3,5 ha. Ejer: fornævnte Ingemann Roost.
" 107 do. " 0,4 ha. Ejer: fornævnte Ingemann Roost.
(nu sammenlagt med art.13).
" 50 do. " 2,5 ha. Ejer: Søren Matzen, Enderupskov.
" 35 do. " 3,3 ha. Ejer: fornævnte Søren Riisager.
" 238 do. " 1,5 ha. Ejer: fornævnte Søren Matzen.
(nu sammenlagt med art.50).
" 28 do. " 2,8 ha. Ejer: Jes Martin Jensen, Enderupskov.
(nu sammenlagt med art.24).

Art 21 Enderupskov, areal 1,1 ha. Ejer:Christian Hansen,Enderupskov.
(nu sammenlagt mod art.48).

" 24 do. " 0,3 ha. Ejer:fornævnte Jes Martin Jensen.

På denne strækning er Gelså kun meget lidt slyngnet. Mod nord skråner terrænet op mod det smukke højdedrag ved Enderupskov, på hvis østlige udløber fredningen om Thøgers kapel er beliggende.

Arealerne vil kunne få fuld afvanding ved uddybning af åen til Gelsbro. Det drejer sig om ialt 31 ha. eng, der, bortset fra art.13, ligger på den sydlige åbred.

De arealer, som naturfredningsrådet foreslår inddraget under fredningen om Thøgers kapel, er beliggende på art. 50 og art. 107 og på en del af art 13. De er tildels lyngbevoksede.

III.

Gelså fra Enderupskov bro til Enderupskov sluse, der ligger nedenfor "aftægten".

Den sydlige åbred. Åen løber her uden slyngninger.

Art. 48 Enderupskov, areal 4,4 ha. Ejer:fornævnte Christian Hansen,
Enderupskov.

" 96 do. " 3,9 ha. Ejer:Mathias Brodersen, Enderupskov.

Den nordlige åbred.

Art. 50 Enderupskov, areal 1,5 ha. Ejer:fornævnte Søren Matzen.

" 48 do. " 1,8 ha. Ejer:fornævnte Christian Hansen.

På den sydlige åbred er der i stor dybde enge, dog tildels opdyrkede - ind til statsskovvæsenets enge ved Stensbæk Plantage. Den nordlige åbred har ikke nævneværdig eng, idet den ligger under højdedraget ved Enderupskov, og den del af art. 96, på hvilken "aftægten" ligger, begynder noget før Enderupskov sluse.

Arealerne vil kunne få afvanding omtrent til fuld dybde på samme måde som arealerne ad II. Det drejer sig om ca. 11 ha. inklusive et areal af art. 1 Stensbæk under areal V.

IV.

Gelså fra Enderupskov sluse til Gelsbro.

Den sydvestlige åbred. Åen drejer her i nordvestlig retning.

Art. 137 Enderupskov, areal 3,2 ha. Ejer:Christine Sloth,Enderupskov.

" 135 do. " 6,1 ha. Ejer:Aage Ipsen, Enderupskov.

" 7 Stensbæk,Højrup sogn,areal 4,8 ha. Ejer:Hans Hollønder,
Seem pr. Ribe.

" 8 do. " " " 2,1 ha. Ejer:Enke Sørine Nielsen,
Gelsbro pr. Gram.

" 135 Enderupskov, areal 11,2 ha.Ejer:fornevnte Aage Ipsen.

Den nordøstlige åbred.

Art. 96 Enderupskov, areal 4,2 ha. Ejer:fornevnte Mathias Brodersen.

På denne del af art 96 ligger skrænten "Enderupskovs Aftægt". Naturfredningsrådet ønsker fredningen af "aftægten" udvidet med byggeforbud på en bræmme på ca. 35 meters bredde mod nord langs skræntens overkant, og således at fredningen af art.nr. 96 indenfor denne linje forskydes hen til vestsiden af art.nr. 48.

Art. 137 Enderupskov, areal 4,2 ha. Ejer:fornevnte Christine Sloth.

" 135 do. " 5,8 ha. Ejer:fornevnte Aage Ipsen.

Åen løber smukt under Enderupskovs aftægt, men løber derefter ud på flad slette helt ned til Gelsbro. Der er en udstrakt og meget smuk udsigt fra "aftægten", og på grund af en hel række små bugtninger tager åen sig særlig smuk og ejendommelig ud herfra.

Arealet kan selv om åen reguleres helt ned til Gelså, næppe

få afvanding, da terrænet er meget fladt og et flodemål for dambrug ved Gelsbro er til hinder for en uddybning af åen.

v.

Arealer der ikke ligger ved Gelså.

Foruden statsskovvæsenets tidligere ommeldte enge syd for Stensbæk sluse ejer skovvæsenet arealer på strækningen fra slusen og til Gelsbro syd og sydvest for åen og beliggende mellem de sydlige/sydvestlige sider af arealerne under II til IV og Stensbæk plantage og heden nord for denne. Under fredningsforslaget er inddraget:

Art. 2 Stensbæk, Højrup sogn, areal 10,7 ha. Ejer Statskovvæsenet
(Lbrmin.)

" 1 do. do. " 25,5 ha. Ejer do.

Det drejer sig her om enge, der tidligere har været under kultur, men på den nordlige del også om hede, der er inddraget under et ved frivillig deklaration af 10. oktober 1952 af direktoratet for Statsskovbruget fredet areal af Åskov hede, der går ud til amtsgrænsen.

- - - - -

Den 2. juni 1960 afholdtes møde med lodsejerne på hotel Arnum i Arnum, hvortil var indvarslet ved bekendtgørelse af 18. maj i Statstidende, Dannevirke og Jydske Tidende.

For så vidt angår ejerne og rettighedshaverne i de af fredningsforslaget omfattede område - som opførte på bil. 19 og 20 - var indkaldelsen postforkyndt.

Særlig indkaldte var: Haderslev og Tønder amtsråd, Danmarks Naturfredningsforening, sammes Ribe afdeling, Naturfredningsrådet, Hede-

selskabet, Haderslev, Amtsvandinspektoratet, Haderslev, Landvindingsudvalget, Direktoratet for statens skovbrug, lodsejerudvalget for landvindingsprojektet "Gelså ved Arnum" ved gårdejer Peter Kjer, Arnum, Højrup og Gram sogneråd samt fabrikant Hansen Riis, Gram, der har bygget en jagthytte på hedearealet ved Løkkesgård.

For Danmarks Naturfredningsforening nedlagde magister Knudsen påstand i overensstemmelse med den fremsatte begæring (bil. 2). Han udtalte sin betænkelighed ved, at bunden og dermed åens vandstand sænkes ved uddybning af Stensbæk sluse, og gjorde gældende, at åbredderne ikke bør sikres ved faskiner o.l., da dette virker skæmmende, og erosionsklinterne i åen så vil blive bevoksede og miste undervisningsmæssig værdi.

Ingeniør Schmidt, Hedeselskabet, Haderslev, protesterede på amtsvandinspektørens vegne mod gennemførelsen af naturfredningsforeningens fredningsforslag og gjorde gældende, at Gelså ikke bør fredes i videre omfang end landvindingsudvalget har kunnet gå med til. En fuldstændig fredning vil være til væsentlig skade for landvindingsprojektet Gelså ved Stensbæk, der omfattet ca. 60 ha., hvoraf dog kun ca. 12 ha. ligger på det af fredningsforslaget omfattede areal.

Såfremt åen får lov til selv at bestemme sit løb med fortsat erosion, gennembrydning af gamle slynger og dannelse af nye, vil det medføre en materialevandring i åen, der vil blive større, når afstrømningshastigheden på grund af regulering ovenfor forøges. Angående "Langengene" oplyste han, at der arbejdes med et projekt til afvanding af Gelså fra Gelsbro og til endepunktet for projektet "Gelså ved Stensbæk". Der regnes med en afvanding af langengene gennem Langeng bæk, men selv om den vestlige del af Langengene

skulle afvandes til Gelså ovenfor Stensbæk sluse vil de nu projekterede dimensioner være tilstrækkelige. På den del af Gelså, der ligger mellem Stensbæk sluse og reguleringens endepunkt, har man tilstræbt i videst muligt omfang at bevare åens slyngninger, men hvor åen er for smal, vil man foretage en mindre udvidelse, for at vandet kan passere, og foretage sikring med faskiner eller lignende.

Af de på lodsejerfortegnelsen bilag 19 ommeldte 25 lodsejere var 20 mødt.

Ingen panthavere var mødt.

Statsskovvæsenet erklærede, at man er villig til uden erstatning at frede statsskovvæsenets enge, der ligger mellem Stensbæk sluse og fredningens sydpunkt (areal I) dog under forudsætning af, at det af landvindingsudvalget foreslåede kompromis lægges til grund.

For såvidt angår engene på strækningen fra Stensbæk sluse og nordpå forbeholder man sig at kræve erstatning.

Ejerne af engarealer under areal I har ikke protesteret mod fredning overensstemmende med det af landvindingsudvalget tiltrådte, men samtlige mødende lodsejere med undtagelse af 2 under areal III og IV protesterede mod fredning af åen nedenfor Stensbæk sluse, og Aage Ipsen gjorde gældende, at flodemålet ved Gelsbro ikke virker helt op til Enderupskov sluse, men kun halvt ind i art. 135 Enderupskov (Broeng).

Gårdejer Chr. Moldt krævede erstatning for fredning af heden under Løkkeshgård (areal I). Ingemann Roost og Søren Matzen modsatte sig, at henholdsvis art. 13 og 7 og art. 50 (areal III) inddrages under fredningen om Thøgers kapel.

Mathias Brodersen modsatte sig fredning af Enderupskovs aftægt (areal IV art 96) og Christian Hansen modsatte sig, at hans nabo-

parcel, art. 48, inddrages under fredning af aftægten. Begge ejere krævede erstatning.

Lodsejerudvalget modsatte sig, at der sker fredning af åen, da dette vil forringe afvandingsprojektets værdi for alle lodsejerne.

Der vil selv efter landvindingsudvalgets forslag blive påført lodsejerne større udgifter til oprensning m.v. end hvis reguleringsforslaget gennemføres efter planen.

Fabrikant Hansen Riis blev gjort bekendt med, at den af ham, efter fredningsforslagets fremkomst, på heden ved Løkkesgård opførte jagthytte ligger indenfor 300 m grænsen fra Stensbæk plantage, jfr. bilag 14 og 15, og kan kræves fjernet i h.t. naturfredningslovens § 25², idet der ikke foreligger dispensation.

Han gør gældende, at han ikke kendte fredningen, da han byggede, og han protesterer mod, at huset fjernes, og kræver eventuel erstatning.

Derefter foretoges den 14. juni forhandling med nogle enkelte lodsejere.

Chr. Moldt, art. 59 Tiset, ville ikke modsætte sig fredning af åen overensstemmende med det af landvindingsudvalget fremsatte kompromis, og han kunne også frafalde erstatning under forudsætning af, at han får lov til at benytte jord fra skrænterne langs de aflagte åstykker og fra hedecarealet til opfyldning af de aflagte åløb. Får såvidt angår den opdyrkede jord på art. 59, har han intet at indvende mod, at det belægges med servitut overensstemmende med den af naturfredningsrådet ad post 6 fremsatte påstand, men da han agter at beplante grundstykket, må han modsætte sig naturfredningsforeningens påstand om, at det hverken må beplantes eller bebygges, og

han må også forbeholde sig at opføre landbrugsbygninger herpå.

Han protesterer mod fredning af hedearealerne på art. 59, hvis størrelse han anslår til 20-22 ha., og han kræver i erstatning for en fredning, der vil hindre han i at opdyrke disse arealer, kr. 2.000 pr. ha., idet disse arealer med fredningsklausul på vil være værdiløse i handel og vandel. Han mener, at lavningerne på hedearealerne er opdyrkelige, og arealet kan ihvertfald beplantes.

Fabrikant Hansen Riis oplyste, at jagthytten havde kostet kr. 6.000 at bygge, og kræver dette beløb erstattet, hvis huset skal fjernes. Han vil mene, at det vil koste lige så meget at flytte huset, og gør gældende, at hvis der bygges et hus udenfor de fredede arealer, vil dette syne endnu mere i landskabet.

Ingemann Roost modsatte sig, at art. 13 Enderupskov fredes, men vil dog ikke kræve erstatning, hvis kun den yderste ende af parcel 57 kortbl. 11 ved Stensbæk sluse fredes. Han modsatte sig inddragelse af art. 107 og 13 under fredningen om Thøgers kapel og gjorde gældende, at hverken hans eller Søren Matzens nabogrundstykke art 50 har nogen forbindelse med de nævnte fredede arealer, der kun angår de omkring kirken ved lardevejen liggende arealer. Det er kun disse, der omtales i fredningsdeklarationen, der kun kan antages at referere sig til St. Thøgers høj, og det er kun dette areal, han har samtykket i, at offentligheden har adgang til og ikke hele hans mark.

Søren Matzen sluttede sig hertil og begge krævede erstatning ved eventuel fredning.

Mathias Brodersen krævede erstatning for fredning af "Enderupskovs aftægt". Han agter at grave efter sten i den, men kan ikke

nøjere præcisere et erstatningskrav. Han kræver også erstatning for fredning af en bræmme langs aftægtens overkant, idet han også der regner med at kunne grave sten. Endvidere kræver han erstatning for ulempe ved offentlig færdsel til aftægten og udlægning af sti. Der har tidligere været gravet efter grus i marken. Han købte i 1950 sin nuhavende, 18 ha. store ejendom for kr. 35.000 uden beslag.

- - - - -

Fredningen af Gelså nedenfor Stensbæk sluse.

Bortset fra åens korte bugtninger ned mod Gelsbro, ses der ikke til åen og dens nærmeste omgivelser at være knyttet nogen særlig landskabelig skønhed, idet åen her, efter at have foretaget en drejning går i forholdsvis lige løb gennem brede enge, dog at den ved Lnderupskovs aftægt går helt ind under den stejle skrænt.

Efter udtalelse fra nævnets tekniske konsulent, afdelingsingeniør Kragh, Ribe, kan der regnes med, at der på den strækning, hvor de nævnte korte bugtninger findes, på grund af åens ringe fald, næppe vil ske udretninger eller gennemskæring af bugtningerne, men derimod nok nogen udvidelse af åens bund- og overbredde og nogen sænkning af bunden, idet regulering af åen vanskeliggøres af et ved Gelsbro sat flodemål.

Såfremt åen på den 4,2 km lange strækning mellem Gelsbro og Stensbæk sluse skal holdes i sit naturlige leje, vil dette umuliggøre en effektiv afvanding af et engareal på ca. 55 ha. De erstatningsmæssige og samfundsmæssige konsekvenser heraf ville være så store, at nævnet finder, at de fra naturvidenskabelig side påberåbte undervisningsmæssige formål med fredningen ikke har den fornødne vægt.

Da de i naturfredningslovens § 1 forudsatte betingelser for

fredning således ikke ses at være tilstede, må nævnet modsætte sig at frede åen og de tilhørende arealer på denne strækning, dog bortset fra "Enderupskovs aftægt".

Enderupskovs aftægt.

Denne umiddelbart ved åen vest for Enderupskov by, beliggende banke, hvis navn hentyder til en overlevering om, at aftægtsfolk i gamle dage i nødstider likvideredes ved at blive kørt ned ad skrænten og i åen, er et markant punkt i landskabet, bestående af en stejl gyvelbevokset skrænt.

Da der fra skrænten er en meget smuk udsigt over Gelsådalen, da skrænten er af landskabelig skønhed og da den er bevokset med original dansk gyvel, uden at have været opdyrket, findes en fredning at være af væsentlig betydning for almenheden, hvorfor naturfredningsforeningens begæring bør tages til følge, idet der på en bræmme på 35 meter fra bakkens øvre kant forbydes bebyggelse og anden påbygning. Nævnet finder dog ikke, at fredningen bør udstrækkes helt hen til skellet til art. 48, idet arealet her tildels er opdyrket eller har været under opdyrkning. Det fredede areal udgør 5,4 ha., hvoraf bræmmefredningen udgør 2,8 ha.

Nævnet ville finde det ønskeligt, om der i forbindelse med en eventuel regulering af Gelså ned til Gelsbro finder et samarbejde sted mellem naturfredningsinstitutionerne og afvandingsmyndighederne med henblik på i videst muligt omfang at undgå en udretning af åens bugtninger ned mod Gelsbro. Med hensyn til den matrikulære betegnelse af arealet henvises til konklusionen i kendelsen.

Der gives offentligheden adgang til de fredede arealer ad en sti fra bivejen, der udlægges i 2 m. bredde og i ca. 150 m længde

over art. 96 til aftægten.

Vedligeholdelse af adgangsvejen pålægges Haderslev amtsråd.

I erstatning til landmand Mathias Brodersen for fredning af arealet, areal til adgangsvej og for ulemper betales ialt 3.000 kr.

St. Thøgers kapel.

Med hensyn til naturfredningsrådets begæring om inddragelse under den af fredningsnævnet for Haderslev amtsrådsreds ved kendelse af 16/12 1930 etablerede fredning omkring St. Thøgers Høj, af de tildels lyngbevoksede arealer på art. 50, 107 og tildels art. 13 Enderupskov (areal II) bemærkes, at da ejerne Søren Matzen, Enderupskov, og Ingemann Roost, Arrild, har modsat sig fredning, må nævnet, efter at spørgsmålet om fredning af åen er bortfaldet, henvise spørgsmålet om denne inddragelse til naturfredningsnævnet for Haderslev amtsrådsreds.

Fredningen af Gelså fra Stensbæk sluse til fredningens sydpunkt.

På denne 2,5 km lange strækning slynger åen sig i store slyngninger langs Stensbæk plantage, der alt overvejende består af gran. I fredningens sydpunkt er på hver side af åen et mindre engareal. Derefter følger på den sydvestlige åbred og helt ned til slusen et smalt engareal, som ikke har været opdyrket tidligere og som tilhører statsskovvæsenet, stort 15,7 ha. På den nordøstlige bred ligger først det under Løkkesgård hørende hedeareal, stort 15,5 ha., foran hvilket der ligger 4 - 5 store smukke slyngninger. I dette areal med bakker og lavninger har fabrikant Hansen Riis, Gram, opført sit stærkt skæmmende jagthus, umiddelbart ud mod en af de største og smukkeste slyngninger, og åen præsenterer sig her

særlig smukt, som den slynger sig mellem enge, hede og plantage, med store erosionsklinter. Med hedearealet ophører den projekterede ligeretning af åen, og landskabet på denne side mister karakteristisk, idet der op til hedearealet grænser en opdyrket bakket mark, stor 7,1 ha., under Løkkosgård og derefter følger Langengene og bag dem flade marker, således at den egentlige naturskønhed på strækningen fra heden og til slusen udelukkende er knyttet til åens slyngninger, der også her løber meget smukt langs plantagen.

Stensbæk sluse har været beregnet til opstemning af vand til bevanding og har i mange år været helt ude af brug, og der er nu kun betonstøbningerne og nogle jørndragere tilbage. Dens bund ligger ca. 50 cm over vandløbets nuværende bund og bevirker derved et kunstigt vandfald. Den projekterede sænkning af slusens bund med ca. 40 cm og nedlæggelse af slusen vil derfor være en tilnærmelse til de naturlige forhold.

Under hensyn til at en bevaring af åen i dens nuværende naturlige løb vil få konsekvenser ikke blot for afvandingen af en del af Langengene og det engareal, der ligger til åen på den strækning, hvor den agtes ligelagt indenfor fredningsområdet, men også på det område, der iøvrigt går ind under fornævnte landvindingssag, der omfatter ca. 60 ha., må nævnet overveje det af landvindingssudvalget stillede kompromisforslag. Der udgår ved dette 2 store slynger og afskæres et hjørne af en mindre slynge, og da det er en forudsætning, at åen efter reguleringen skal holdes i regulativmæssig stand og sikringsarbejder kunne foretages ved skrænterne, vil dette bevirke, både at åens løb bliver fastlagt, og at erosionen af skrænterne ophører, således at disse efterhånden bliver bevoksede. Åen vil herefter i meget væsentlig grad miste sin værdi som naturvidenskabeligt

iagttagelses- og undervisningsområde, men nævnet ser dog ikke rette-
re end, at der selv med det efter kompromisforslaget fremkomne åløb,
er bevaret et naturskønt område, der som fredningsværdigt fyldest-
gør kravene efter naturfredningslovens § 1. Det bemærkes herved, at
den store slynge udfor heden, som herefter bortfalder, må antages
at være ret nær et gennembrud, således at slyngen under alle omstæn-
digheder indenfor en overskuelig tid ville blive en død arm af å-
løbet, hvorfor erosionen vil ophøre. Idet nævnet også for denne del
af åløbet må bortse fra de naturvidenskabelige interesser, findes
det af landvindingsudvalget stillede kompromis at kunne lægges til
grund, således at åen forbliver i sit løb med de af forslaget flyden-
de ændringer.

Det ligelagte åløb føres herefter ind til det sydvestlige
hjørne af den store og sydligste slynge på Løkkesgårds jerd, og der
foretages den foran beskrevne gennembrydning af slyngen foran jagt-
hytten og en afrunding af den yderste vestlige spids af den nordlig-
ste slynge udfor Løkkesgårds hedeareal og den foran beskrevne sæk-
ning af bunden ved Stensbæk sluse. På strækningen mellem Løkkesgård
hede og slusen, skal der kunne foretages en mindre udvidelse af ålø-
bet, hvor en bugtning bliver for smal efter reguleringen, endvidere
skal der kunne foretages de nødvendige regulativmæssige vedligehol-
delser og sikringsarbejder for at holde åen i lejet.

De Thomas Lorenzen og Jens Schmidt tilhørende enge art. 8
Tiset og art. 10 Højrup og art. 10 Stensbæk, som ligger umiddelbart
syd for det punkt, hvor det liggerrettede åløb støder til det gamle
åløb, må herefter udgå af fredningen.

De statsskovvæsenet tilhørende enge på den sydvestlige side
af åløbet på strækningen sydfra ned til Stensbæk sluse bevares i

deres nuværende tilstand og må ikke opdyrkes eller bebygges. Da fredningen gennemføres overensstemmende med landvindingsudvalgets påstand, bortfalder erstatningsspørgsmålet.

Nævnet finder, at hedearealet ved Løkkesgård ved sin beliggenhed ved åen og lige overfor plantagen udgør en så væsentlig del af et smukt og fredningsværdigt landskabsbillede, at det bør fredes fra åen op til hedepartiets højeste linie, således at der ikke må bebygges, beplantes eller udstykkes til sommerhuse, men skal bevares som hede, uden skæmmende indgreb.

Allerede opdyrkede arealer undtages fra fredningen.

I erstatning tillægges der ejeren Chr. Moldt kr. 7.000,- samt yderligere kr. 500,- i erstatning, fordi han ikke kan anvende hedejorden til fyld.

Den af fabrikant Hansen Riis, Gram, på heden ved Løkkesgård opførte jagthytte, som uden naturfredningsnævnets tilladelse er opført indenfor 300 meters grænsen fra Stensbæk plantage, vil være at fjerne af fredningen uden erstatning til ejeren, idet der dog gives ham en frist på 15 år til fjernelser.

De øvrige arealer ved åløbet syd for Stensbæk sluse, nemlig Langengene, den dyrkede mark og engene under Løkkesgård fredes på betingelse, at der ikke på disse arealer må opføres boder, skure, mæster og lignende skæmmende indretninger, dog undtaget, hvad der for landbruget er nødvendigt. Af den Ingemann Roost tilhørende eng, art. 13, fredes kun den del, der ligger mellem Langeng bæk og Stensbæk sluse.

Da lodsejerne fortsat har adgang til at afvande deres arealer og til at benytte deres arealer til landbrugsmæssig drift som hidtil, ses der ikke ved denne kendelse at være tilføjet dem noget

tab, og der vil derfor ikke være at tillægge dem erstatning.

Med hensyn til den matrikulære betegnelse af de fredede arealer henvises til det i konklusionen anførte."

Konklusionen er sålydende:

"De af Danmarks naturfredningsforening og naturfredningsrådet fremsatte påstande om fredning af Gelså fra Gelsbro og til Løkkesgård og tilliggende arealer tages ikke til følge forsåvidt angår Gelså med omgivelser nedenfor Stensbæk sluse, dog at skrænten "Endorupskovs aftægt" vil være at frede overensstemmende med den nedenfor under E anførte.

A.

Således som Gelså fremtræder efter de foran i overensstemmelse med landvindingsudvalget tiltrådte ændringer skal åen forblive i sit leje på strækningen fra det sydvestlige hjørne af den sydligste slynge udfor heden på art. 59 Tiset, hvor åen slutter sig til den efter projektet ligorettede del af åløbet, og ned til Stensbæk sluse.

B.

Det på art. nr. 59 Tiset ejerlav, Gram sogn værende hedearcal fra åen og til hedepartiets højeste linje, der falder sammen med den foreslåede østlige fredningsgrænse på art nr. 59, fredes på nedenstående betingelser:

1. Arcalet skal henligge i sin nuværende tilstand som hede og må ikke opdyrkes eller beplantes, eller tilføres gødning udefra,

eller gøres til genstand for noget andet indgreb, der kan være til skade for derværende vegetation. Afgræsning med løskreaturer og lyngslagning må finde sted.

2. Arealet må ikke bebygges, ejheller med skure, boder eller lignende, og der må ikke på dette opsættes master eller andre skæmmende genstande.
3. Arealet må ikke udstykkes til sommerhusbebyggelse.
4. Der må ikke på arealet henkastes affald eller graves efter grus eller lignende.
5. Arealet vil være at afmærke med F. M. sten.
6. Den af fabrikant Hansen Riis på arealet opførte jagthytte vil inden 15 år være at fjerne.

Arealet (anført under areal I) udgør den sydvestlige del af art. 59 ved Gelså. Ejer: Chr. Moldt.

C.

Den statsskovvæsenet tilhørende, på art. nr. 2 Stensbæk ejerlav, Højrup sogn, mellem Gelsås sydvestlige side og skovranden af Stensbæk plantage beliggende engstrækning skal fra Stensbæk sluse til nordgrænsen af art. nr. 10 Højrup ejerlav og art. 10 Stensbæk ejerlav, Højrup sogn, henligge i sin nuværende tilstand som eng og de foran under B. nr. 1 - 4 ommeldte betingelser skal også være gældende for dette areal med den modifikation, at det ikke her drejer sig om hede men eng.

D.

På de øvrige indenfor fredningsområdet på den nordøstlige side af Gelså, syd for Stensbæk sluse på areal I beliggende arealer, må boder, skure, master og lignende skæmmende genstande ikke opføres,

herfra dog undtaget, hvad der for landbrugets behov er nødvendigt.

De pågældende arealer er:

1. De på fornævnte art. nr. 59 Tiset mellem hedearealet og åen på areal B beliggende enge og den på art. nr. 59 Tiset mellem hedearealet og artikelnummerets nordgrænse ved Gelså mod art. nr. 8 Tiset beliggende opdyrkede mark. Ejer: gårdejer Chr. Moldt, Løkkesgård.

2. Langengene, beliggende mellem art. nr. 59 Tiset ejerlav og sammenløbet mellem Gelså og Langengbæk:

Art. 8 Tiset, Ejer: Thomas Lorenzen, Tiset.

Art. 7 Enderupskov, Ejer: Anton Jepsen, Enderupskov pr. Gram.

Art. 191 " " Hans Holst, Slotsvej, Gram.

Art. 15 " " Magnus Sandberg, Enderupskov,
(Art. 15 er nu sammenlagt med art. 2)

Art. 2 " " samme.

Art. 12 " " Peter Gram Hansen, Enderupskov.

Art. 2 " " fornævnte Sandberg.

Art. 16 " " Martha Gram, Enderupskov.

Art. 89 " " Ingemann Roost, Arrild.
(Art. 89 er nu sammenlagt med art. 13)

Art. 13 " " samme.

Grænsen for det af fredningen omfattede område syd for Stensbæk sluse betegnes matrikulært således:

Nordøst for åen

Begyndende i det sydvestre hjørne af art. nr. 59, Tiset, langs dette art. nr.'s sydside til nordvest-hjørnet af art.nr. 351, Tiset, ad en ret linje derfra til sydøst-hjørnet af art.nr. 155, Tiset og fra dette hjørne til sydøst-hjørnet af art. nr. 8, Tiset

og langs dette art.nr.'s sydøstlige og nordlige side og videre langs nordsiden af følgende art.nr.e af Enderupskov ejerlav, 7 - 191 - 2 - 12 - 2 - 16, langs sydsiden af Langengbæk, hvor den går gennem art. nr. 13, Enderupskov, til bækkens sammenløb med Gelså, langs østsiden af den nord/syd gående strækning af Gelså til Stensbæk sluse.

Sydvest for åen

Fra den sydlige bred af Gelså ved Stensbæk sluse, langs plantagens skovbryn mod syd til art. 10 Stensbæk og til art. 10, Højrup ejerlav og følgende dette art.nr.'s nordvestside til åløbet overfor det sydvestlige hjørne af art. 59, Tiset.

E.

Den på art. nr. 96 Enderupskov beliggende stejle skrænt "Enderupskovs aftægt", der henligger som overdrev med lav gyvelbevoksning af oprindelig dansk type, fredes fra åen mod øst til bakkens øverste kant og skal bevares i denne skikkelse. For dette område skal de foran ad B. nr. 1 til 5 fastsatte betingelser være gældende med den modifikation, at der her ikke drejer sig om hede.

En bræmme på 35 meters bredde langs skræntens højeste kant mod øst på den opdyrkede mark må ikke bebygges eller udstykkes til sommerhusbebyggelse. Ej heller må der på dette areal opstilles boder, master eller lignende skæmmende genstande.

Det fredede areal, der tilhører gårdejer Mathias Brodersen, Enderupskov, betegnes, indebfattende bræmmefredningen, således:

Den vestlige side af arealet begrænses af Gelså. Den nordlige side følger skellet mellem art. 96 og 137 og er, målt langs dette skel fra åkanten ca. 130 m. Den østlige side dannes af en linje, der

forløber parallelt med bivejen langs art. 96's østre skel i en afstand af 50 til 70 meter fra vejkannten og går fra skellet mellem art.nr.e 96 og 137 til skellet mellem art. nr. 96 og 48's nordvestlige skel hjørner. Den sydlige side dannes af en linje, der forløber fra sidstnævnte art. nr. 48's nordvestlige skel hjørne til åen i næsten stik vestlig retning til det punkt, hvor skellet på åens modsatte side mellem art.nr.c 137 og 96 går til åen.

Af hensyn til udsigten fra skrænten gives der offentligheden adgang til det fredede areal, dog bortset fra det af bræmme fredningen omfattede, og der udlægges en fodsti fra skræntens kant over art.nr. 96 til bivejen øst for arealet i en bredde af 2 meter og ca. 150 meter lang. Stien hegnes med adgangsmøllen ud til bivejen og til skrænten, men af hensyn til driften af ejerens marker undlades hegning af et 5 meter langt stykke af stien inde på marken, og der anbringes adgangsmølle i hver ende af den afskårne sti.

Vedligeholdelsen af stien og hegnet pålægges Haderslev amtsråd.

Der skal af det tilsynsførende fredningsnævn kunne udfærdiges reglement for offentlighedens benyttelse af arealet, og såfremt det skønnes ønskeligt, skal offentlighedens adgang kunne indskrænkes til arealet langs skræntens øverste kant.

Det bemærkes, at Stensbæk og Højrup ejerlav ligger i Tønder amt, Tiset og Enderupskov ejerlav i Haderslev amt.

- - - - -

Der udbetales i erstatning til gårdejer Chr. Moldt, Løkkesgård, Tiset kr. 7.500,- og gårdejer Mathias Brodersen, Enderupskov pr. Gram kr. 3.000,-.

Erstatningsbeløbene forrentes med 5% p.a. fra denne kendelses afsigelse og udredes med halvdelen af statskassen, 1/4 af Haderslev amtsfond og 1/4 af Tønder amtsfond.

Da de fredelede områder, som øde og uopdyrkede, ikke kan antages at have betydning for ejendommens drift eller for panthaverens sikkerhed, og da ingen panthaber har givet møde under sagen eller ^{krav på} anmeldt/erstatning, findes erstatningsbeløbene at burde udbetales de berettigede uden afkortning.

Fredningssagens omkostninger pålægges Haderslev amtsfond med $\frac{1}{2}$ og Tønder amtsfond med $\frac{1}{2}$.

Denne kendelse vil være at tinglyse med fortrinsret på de foran under B til D ommeldte arealer, nemlig art. 59, Tiset ejerlav, Gram sogn, art. 8, ibid. art.nr. 7 - 191 - 2 - 12 - 16 - 13 af Enderupskov ejerlav, samt på art. 96, ibid. og på art. 2 Stensbæk ejerlav, Højrup sogn.

På art. 96 Enderupskov vil kendelsen endvidere være at lyse som adgangsret for offentligheden.

Påtaleberettiget efter denne kendelse er Danmarks Naturfredningsforening, samt naturfredningsnævnene for Haderslev og Tønder amtsrådskreds, disse dog kun for de områder, der ligger under vedkommende amtsrådskreds.

Påtale kan rejses af hver påtaleberettiget for sig.

Denne kendelse bliver i henhold til naturfredningslovens § 19, 3. at forelægge for Overfredningsnævnet. Uanset dette er nødvendigt for enhver lodsejer eller anden interesseret, der ønsker kendelsen ændret, for sit vedkommende at påanke sagen til Overfredningsnævnet inden 4 uger fra kendelsens afsigelse, forsåvidt angår ejere og mødte berettiget i ejendommen, inden 4 uger fra forkyndelsen."

Kendelsen er forelagt Overfredningsnævnet i medfør af naturfredningslovens § 19, stk. 3, og er desuden indanket af Danmarks naturfredningsforening, gårdejer Mathias Brodersen, gårdejer P. Gram Hansen, landmand Ingemann Roost, gårdejer Christian Moldt, skovrider N. L. Thomsen for Lindet skovdistrikt og gårdejerske fru Martha Gram.

Overfredningsnævnet har den 3. juli 1961 besigtiget de pågældende arealer og forhandlet med klagerne bortset fra Danmarks naturfredningsforening, der ikke havde givet møde, samt med en repræsentant for naturfredningsrådet.

Herunder opnåedes enighed om følgende ændringer i kendelsen:

Vedrørende art. nr. 59 af Tiset, gårdejer Christian Moldt.

Det tillades ejeren efter forudgående forhandling med fredningsnævnet for Tønder amtsrådsreds at grave fyld fra skrænten ud for den store sydlige åslyng på art. nr. 59 til opfyldning af åløbet sammesteds, når dette som følge af den projekterede regulering er blevet aflagt.

Den i fredningsnævnets kendelses konklusion under B fastsatte servitut omfatter ikke det dyrkede areal, der støder op til fredningens østgrænse, og som er nærmere angivet på kendelsens kort. Dette dyrkede areal undergives servitut D, dog at opførelse af bygninger til landbrugsformål efter forudgående godkendelse fra fredningsnævnet er tilladt.

Engarealerne af art. 59 undergives den for Langengene fastsatte, nedenfor ændrede servitut.

Fredningserstatningen er ved forlig fastsat til 12.000 kr.

Vedrørende art.nr. 2 af Stensbæk, Statsskovvæsenet.

Bestemmelserne i kendelsens konklusion, afsnit C, ændres således, at det tillades statsskovvæsenet at tilføre de fredede eng-

arealer gødning, herunder kunstgødning.

Vedrørende Langengene.

Den i fredningsnævnets konklusion under D for Langengene - opregnet under D, punkt 2 - fastsatte servitut ændres således, at fredningen ikke skal være til hinder for, at engarealerne afvandes, gødes og opdyrkes eller benyttes til anlæg af dambrug. Bygninger, master og lignende indretninger i forbindelse med dambrug må dog kun anbringes på engarealerne efter forudgående godkendelse af fredningsnævnet.

af Langengene
Ved forlig med de ankende ejere/fastsettes en fredningserstatning på 200 kr. pr. ha. Overfredningsnævnet har besluttet at tilkende også de ikke ankende ejere af de fredede Langenge samme erstatning.

Vedrørende art. nr. 96 af Enderupskov, ejer Mathias Brodersen.

Bestemmelserne i fredningsnævnets kendelses konklusion under E ændres således, at det tillades ejeren på det fredede areal at opstille et anlæg til kunstig vanding efter at have opnået fredningsnævnets godkendelse af placering af master og lignende indretninger i forbindelse med et sådant anlæg, at plante læhegn på den del af arealet, der er opdyrket, efter fredningsnævnets forudgående godkendelse af heggenes placering, samt at gøde med kunstgødning overalt på det fredede areal.

Offentlighedens adgang til arealet indskrænkes til en udsigtsplads, som fastlægges af nævnet i samråd med ejeren, og til den hertil førende, i fredningsnævnets kendelse omtalte fodsti.

Med hensyn til udgifterne ved etablering af udsigtspunkt og sti er indgået overenskomst mellem Gram sogneråd og Haderslev

amtsråd, hvori det hedder:

"Naturfredningsnævnet for Tønder amtsrådsreds har i kendelse af 10. november 1960 i forbindelse med fredning af et areal langs Gelså i Tønder og Haderslev amter blandt andet bestemt, at der gives offentligheden adgang til det fredede areal ad en fodsti, der anlægges over art.nr. 96 fra den private fællesvej ud til skrantens kant, hvor en udsigtsplads anlægges.

Fodstien og udsigtspladsen indhegnes, og der anbringes adgangsmølle ud til bivejen, men af hensyn til driften af ejerens marker undlades hegning af et 5 m langt stykke af stien inde på marken, og der anbringes adgangsmølle i hver ende af den afskårne sti.

Da anlæg af ovennævnte fodsti kan medføre forøget færdsel ad den private fællesvej fra endepunktet for Gram kommunes bivej nr. 99 og ca. 250 m mod nordvest til stien, optages denne strækning på Gram kommunes bivejsfortegnelse, og istandsættes ved Gram sogneråds foranstaltning.

Udgifter ved istandsættelse af vejen samt anlæg og hegning af udsigtsplads og fodsti udgør ca. 10.000 kr. Heraf betaler amtsrådet een gang for alle 5.000 kr., hvorefter Gram sogneråd er indforstået med at afholde de fremtidige udgifter ved vedligeholdelse af fodsti, udsigtsareal og heget deromkring, herunder også af de opsatte adgangsmøller."

Da Overfredningsnævnet kan tiltræde den ved aftalen truffene ordning, træder aftalens bestemmelser om vedligeholdelse i stedet for de i fredningsnævnets kendelse indeholdte.

Fredningerstatningen til Mathias Brodersen fastsættes ved forlig til 9.000 kr.

Ejeren af den i fredningsnævnets kendelses konklusion under afsnit B, 6, nævnte jagthytte, tilhørende fabrikant Hansen Riis,

har samtykket i, at fristen for hyttens fjernelse fastsættes til senest 1. maj 1968.

Samtlige arealer, for hvilke fredningserstatning udredes, er beliggende i Haderslev amt, hvorfor den kommunale andel vil være at udrede af Haderslev amtsfond og de i amtsråds kredsen beliggende købstæder, hvorved bemærkes, at den kommunale andel ialt vil være at fastsætte til $\frac{1}{4}$ af den samlede fredningserstatning.

Da Overfredningsnævnet iøvrigt kan tiltræde det i kendelsen anførte og navnlig i tilslutning til det af naturfredningsrådets repræsentant under besigtigelsen forfægtede standpunkt ikke finder anledning til at udvide fredningen, vil kendelsen være at stadfæste med de af det foregående følgende ændringer.

Grænserne for de fredede områder er vist på 2 kort nr. HA 105 A og nr. HA 105 B, som er vedhæftet nærværende kendelse.

T h i b e s t e m m e s :

Den af fredningsnævnet for Tønder amtsråds kreds den 10. november 1960 afsagte kendelse vedrørende fredning af arealer omkring Gelså stadfæstes i overensstemmelse med de af det foregående følgende ændringer.

I erstatning udbetales følgende beløb:

1. Christian Moldt, Tiset, pr. Gram:	12.000 kr.
2. Thomas Lorenzen, Tiset, pr. Gram:	1.000 "
3. Anton Jepsen, Enderupskov:	1.120 "
4. Hans Holst, Gram:	500 "
5. Mogens Sandberg, Enderupskov:	1.680 "
6. Peter Gram Hansen, Enderupskov:	<u>640 "</u>
transport	16.940 kr.

	transport	16.940 kr.
7. Dødsboet efter fru M. Gram:		740 "
8. Ingemann Roost, Arrild:		1.220 "
9. Mathias Brodersen, Enderupskov:		<u>9.000 "</u>
	ialt	27.900

alt med renter 5% p.a. fra den 10. november 1960 til udbetaling sker.

Erstatningsudgiften udredes med tre fjerdedele af statskassen og en fjerdedel af Haderslev amtsfond og de i Haderslev amtsrådsreds beliggende købstadkommuner efter folketal i henhold til den senest offentliggjorte folketælling.

Udskriftens rigtighed
bekræftes

Kaas-Petersen
Kaas-Petersen.

FREDNINGSNÆVNET>

Kendelse afsagt af fredningsnævnet for Tønder amtsrådskreds
den 10. november 1960

er

CITERET FULDT UD I OFN K AF 29/8 1963

KORT>

art. nr 137

50
7

47
33

36

off. vej art. nr. 87

140
96

v art.
nr. 96

34

off. vandløb art. nr. 87

35

101

137

96

Stis. 02

33

32

29

art. nr. 48

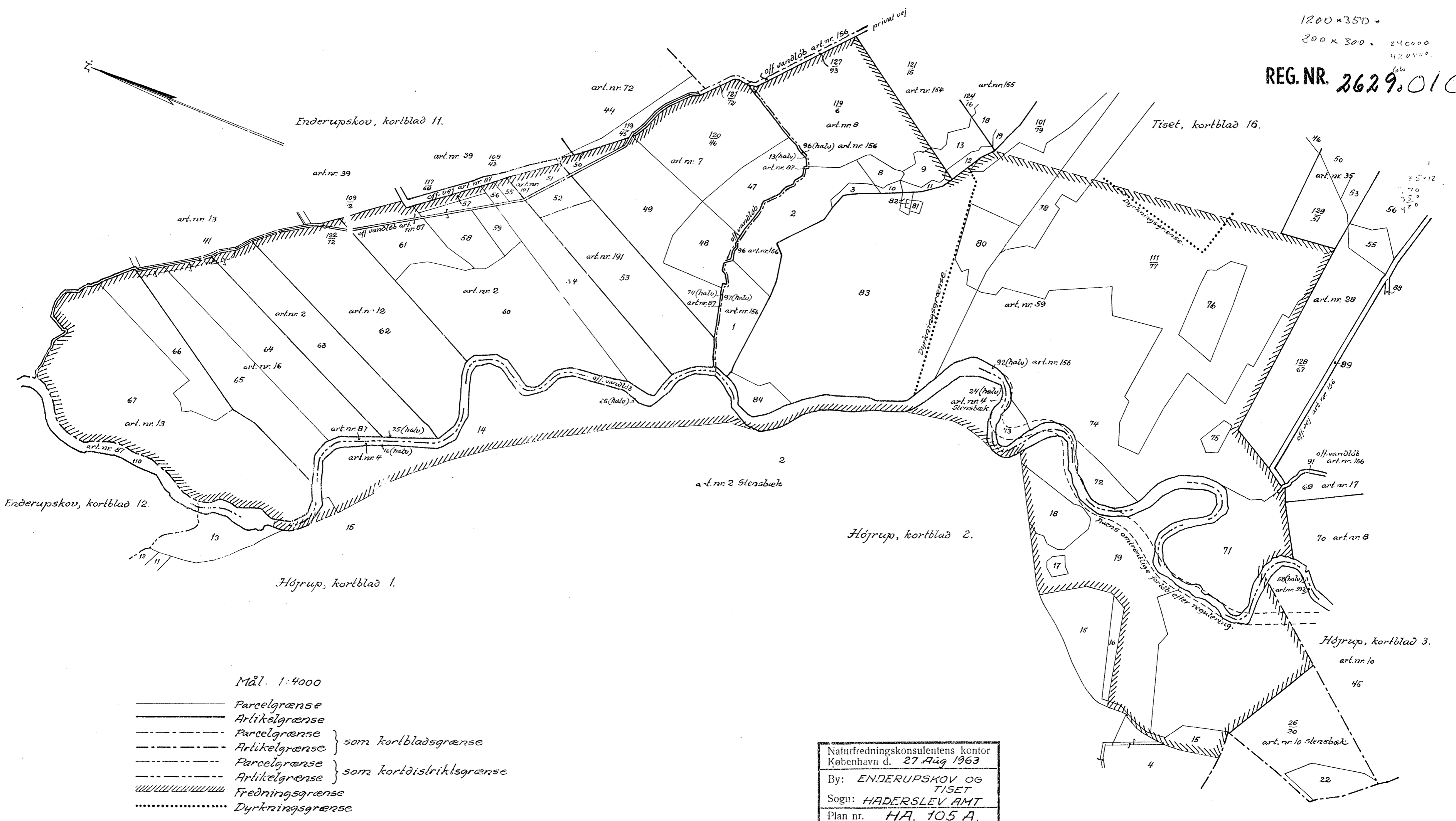

Mål. 1:4000

- Parcelgrænse
- Artikelgrænse
- - - Parcelgrænse } som kortbladsgrænse
- - - Artikelgrænse }
- - - Parcelgrænse } som kortdistriktsgænse
- - - Artikelgrænse }
- ||||| Fredningsgrænse
- Dyrkningsgrænse

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 27 Aug. 1963	
By:	ENDERUPSKOV
Sogn:	HADERSLEV AMT.
Plan nr.	HA. 105 B.

1200 x 350 =
 300 x 300 = 240000
 430000
 66
REG. NR. 2629.010

Mål. 1:4000

- Parcelgrænse
- Artikelgrænse
- - - Parcelgrænse } som kortbladsgænse
- - - Artikelgrænse } som kortbladsgænse
- - - Parcelgrænse } som kortdistriktsgænse
- - - Artikelgrænse } som kortdistriktsgænse
- ||||| Fredningsgrænse
- Dyrkningsgrænse

Naturfredningskonsulentens kontor
 København d. 27 Aug 1963
 By: ENDERUPSKOV OG
 TISSET
 Sogn: HADERSLEV AMT
 Plan nr. HA. 105 A.

DISPENSATIONER>

Afgørelser - Reg. nr.:

Herunder ses afgørelser i dispensationssager for denne fredning

Fredningsnævnet for Syddjylland Sydlig del

Dokken 1
6700 Esbjerg
Tlf.: 9968 8800
E-mail: syddjyllandsyd@fredningsnaevn.dk

29. november 2023
FN SJS 52/2023

FN SJS 52/2023: Ansøgning fra Haderslev Kommune om dispensation til etablering af et klima-lavbundsprojekt inden for fredningen af Gelsådal

Fredningsnævnet har den 11. oktober 2023 modtaget en ansøgning fra Haderslev Kommune om dispensation til etablering af et såkaldt klima-lavbundsprojekt umiddelbart syd for byen Enderupskov, 6510 Gram, inden for fredningen af Gelsådal.

Fredningsnævnet har besluttet at nægte dispensation til det ansøgte i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, som anført i afsnittet ”Fredningsnævnets afgørelse”.

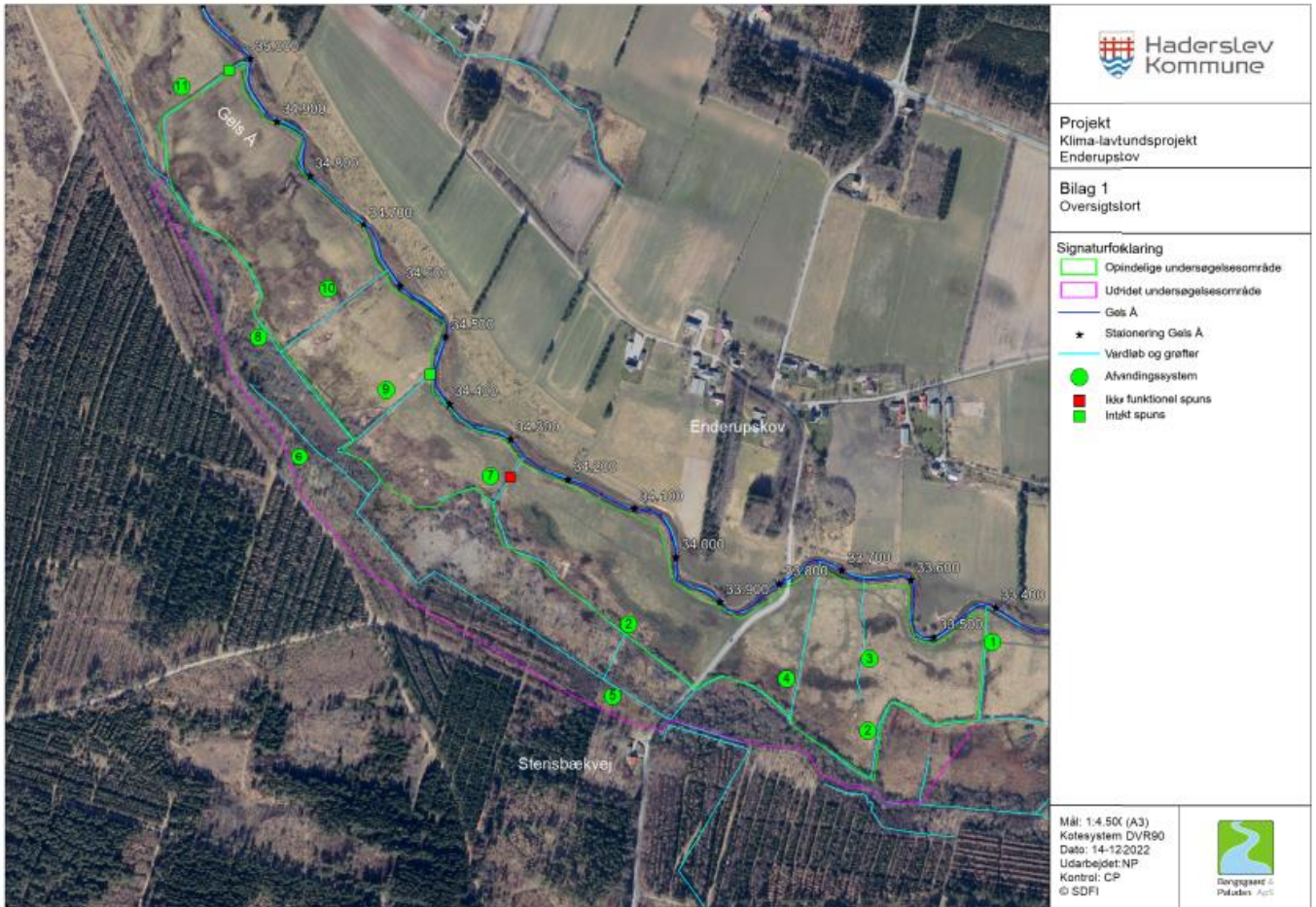
Sagens baggrund

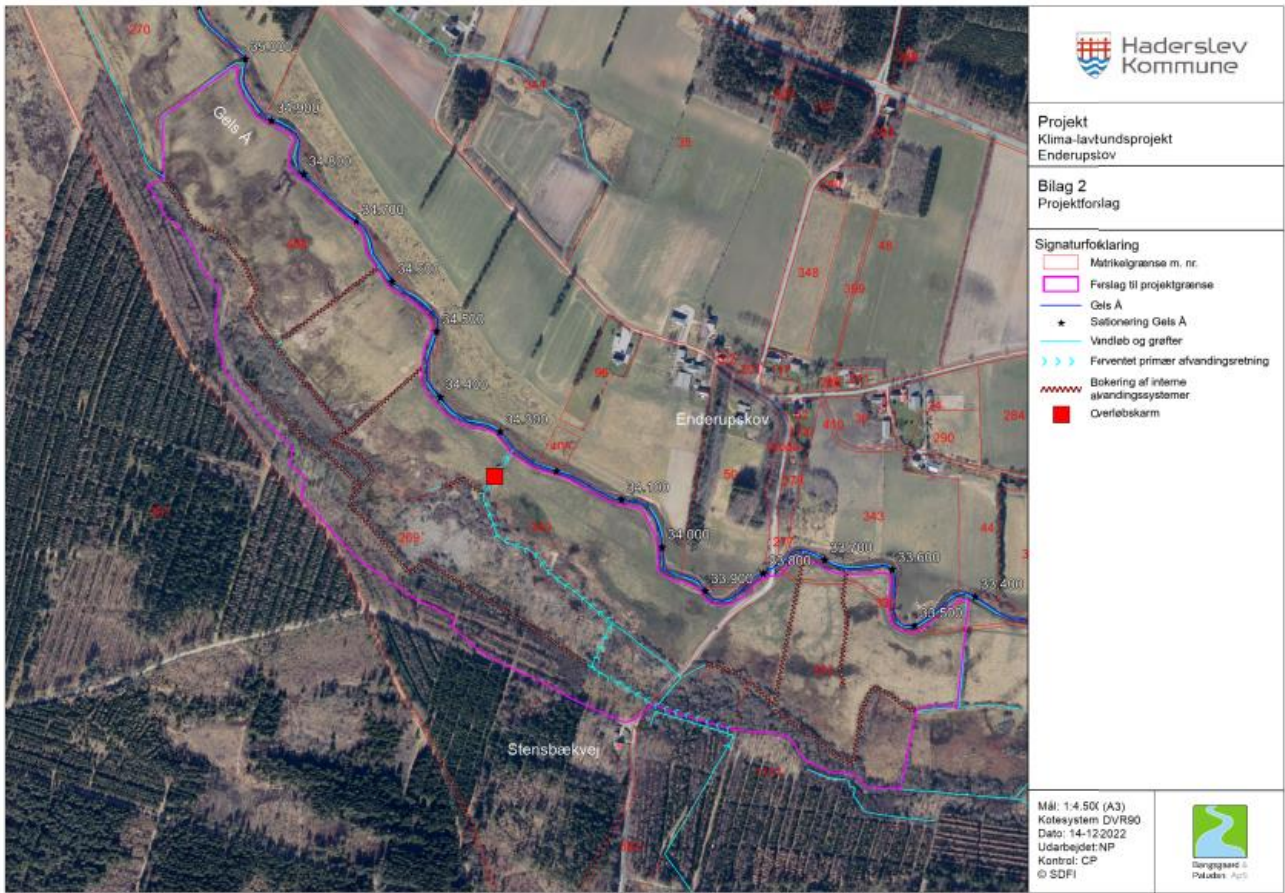
Det fremgår af ansøgningen, at kommunen inden for et område på ca. 33,4 hektar ønsker at etablere det nævnte klima-lavbundsprojekt med det formål at reetablere ådalen for derved at genskabe den naturlige hydrologi i området. Dette skal nærmere bestemt ske ved, at dræn og grøfter inden for projektområdet blokeres, jf. nærmere nedenfor, mens grøfter fra oplandet, som løber gennem området, hæves til terrænniveau.

Der foreslås blokering af samlet ca. 2,5 km grøft inden for projektområdet. Af hensyn til det landskabelige udtryk og den fremtidige drift anbefales det – i henhold til en teknisk forundersøgelse, som er udarbejdet af Bangsgaard & Paludan ApS – at grøfterne fyldes op i hele deres udbredelse til terrænniveau, samt at eksisterende overkørsler alene blokeres med jordfyld frem for opgravning. Det fremgår videre, at denne tilgang dog særligt kan være udfordrende vedrørende grøfterne i den sydlige del, der forløber i eller langs skovområderne. Dette som følge af, at der enten skal ske større rydninger for at tilgå grøfterne, eller at disse er beliggende i så våde områder, at de er svære at tilgå uden betydelige strukturskader på jordbunden.

Som alternativ til en fuldkommen opfyldning af grøfterne kan der i stedet foretages punktvis opfyldning af grøfterne – f.eks. ved at nedsætte vandfaste træplader, som indbygges i bund og skråningsanlæg, og som afslutningsvis tildækkes med jord ved lokale skraber, hvis muligt. Disse plader kan alternativt nedsættes manuelt på de strækninger, hvor det ikke er muligt at komme til med maskiner. Pladerne skal nedsættes med en indbyrdes afstand, som sikrer, at der ikke opstår en vand-spejlsforskel hen over pladen på mere end 10 centimeter.

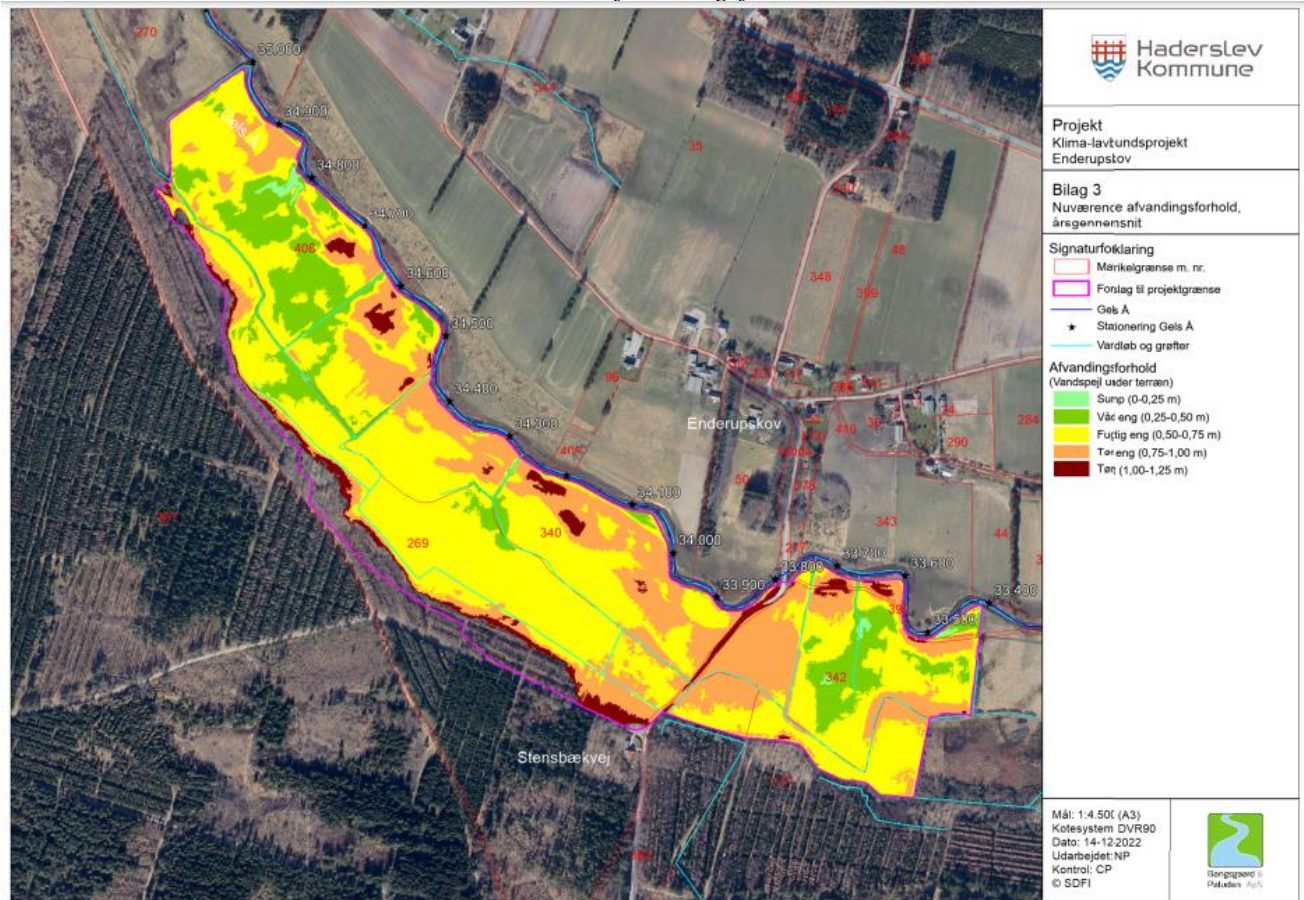
For grøfter på engen foreslås blokeringerne udført ved opfyldning med materiale fra etableringen af ny grøft kombineret med terrænskrab af oplægszoner omkring grøfterne (op til ca. 10 meter). For at sikre stabiliteten af opfyldningen anbefales det videre, at der ca. 10 meter fra udløbet af Gels Å ligeledes nedsættes en træplade i opfyldningen, samt at opfyldningen sker med overhøjde i forhold til det omgivende terræn, således at den overfladiske vandbevægelse begrænses på opfyldningsarealet med en heraf reduceret erosionsrisiko.

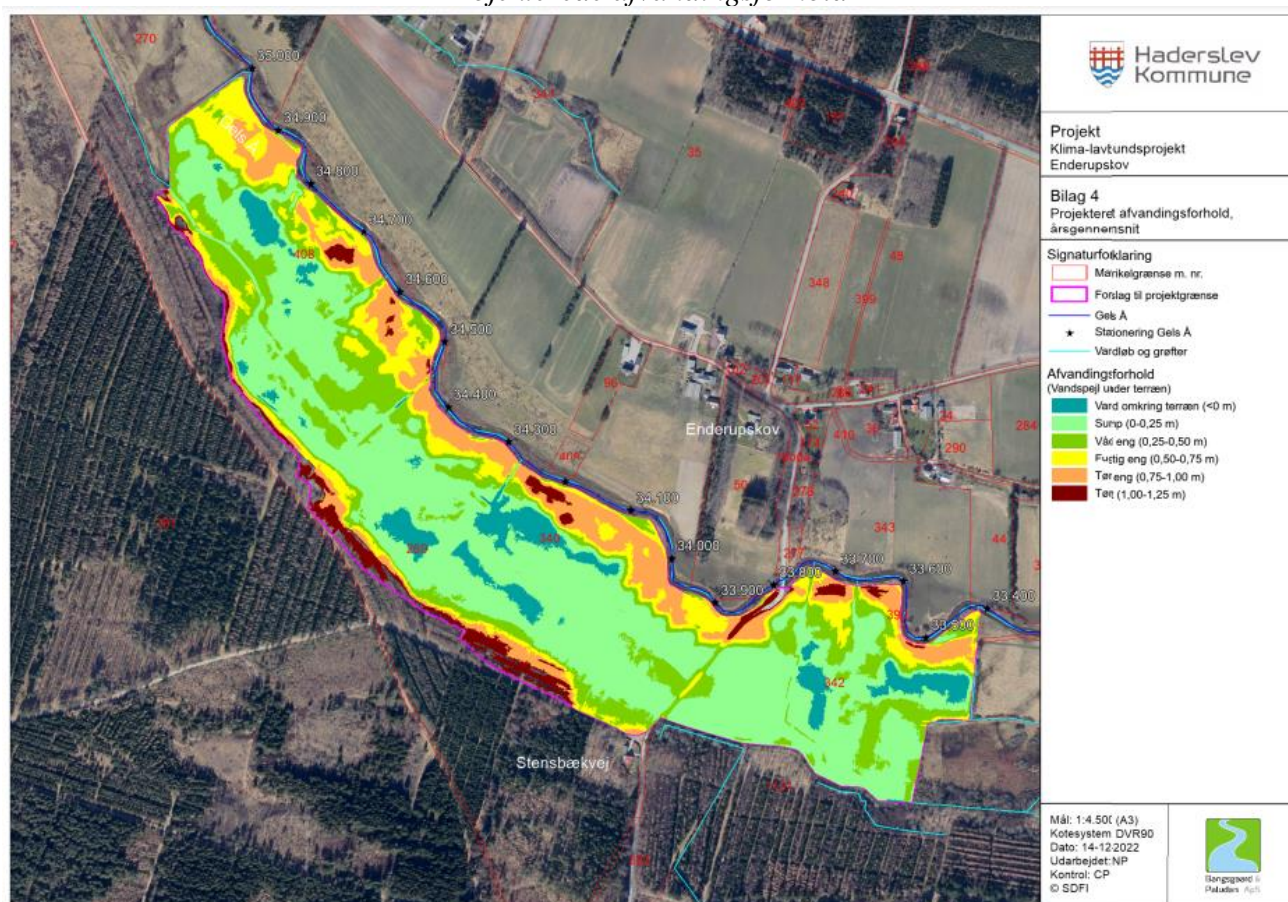

En realisering af projektet vil betyde, at området ændrer karakter fra ”overvejende tørt” til ”overvejende vådt” med mere eller mindre sumpede/fugtige enge, jf. billederne nedenfor.

Nuværende afvandingsforhold

Projekterede afvandingsforhold

Kommunen har vedrørende Natura 2000-områder og bilag IV-arter anført følgende:

”Overordnet vurderes projektet at kunne bidrage positivt til områdets natur. Indenfor projektområdet etableres naturlig hydrologi med et højere grundvandsspejl i størstedelen af projektområdet, hvilket vurderes til gavn for områdets naturværdier. Ved en realisering af projektet vil en permanent udtagning af landbrugsjord medføre, at den eksisterende natur kan udvikle sig i en positiv retning. Realiseringen skal dog ske under hensyntagen til eksisterende natur.

Overordnet vurderes dette projekt at kunne have en positiv indvirkning på Natura 2000 område nr. 83, habitatområde 78, idet kvælstoftilførslen til Vadehavet reduceres, hvilket vurderes til gavn for de marine naturtyper. Øvrige terrestriske naturtyper, søer, moser, vandløb m.v. vurderes ikke at blive berørte af projektet. Projektet vurderes videre ikke at få en negativ betydning for bilag IV-arter.

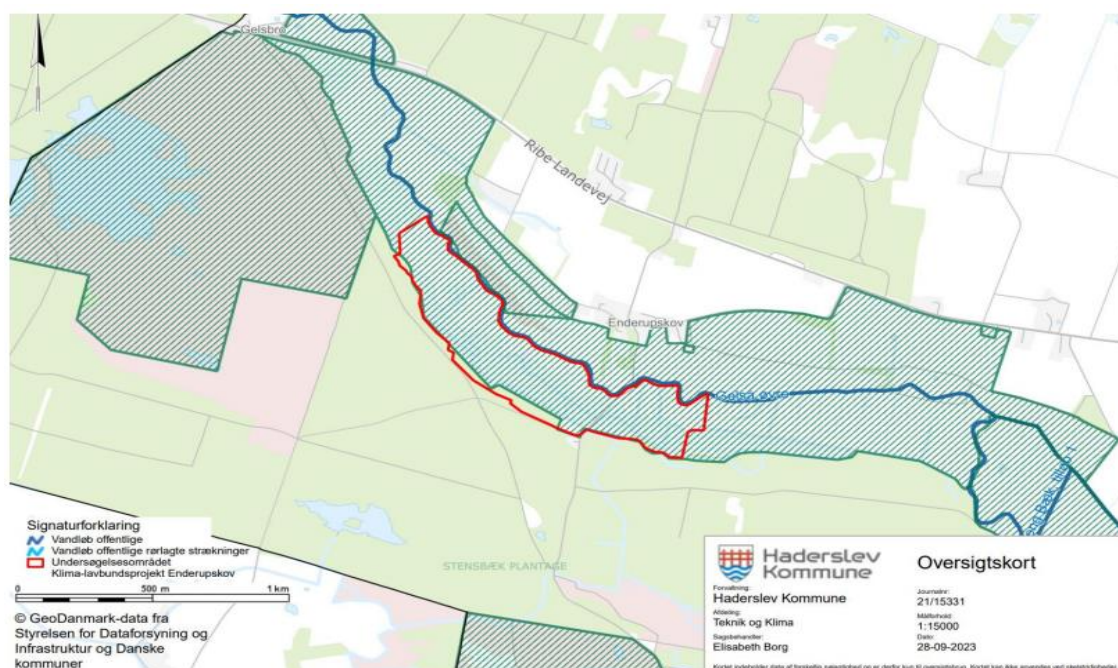
*Arternes udbredelse i området er angivet på baggrund af observationer og registreringer i faglig rapport fra DMU nr. 635 ”Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV”, som beskriver sandsynligheden for, at arten forefindes på lokaliteten. De arter, der tidligere er observeret i de 10*10 km kvadranter, der omfatter undersøgelsesområdet, er angivet i tabellen nedenfor:*

Tabel 2.: Bilag IV-arter indenfor 10 * 10 km kvadrat, som undersøgelsesområdet er en del af, i henhold til faglig rapport fra DMU nr. 635 "Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV".

Flagermus	Vandflagermus, Brunflagermus, Langøret flagermus, Sydflagermus, Troldflagermus, Pipistrelflagermus, dværgfaldermus,
Padder	Stor vandsalamander, Løgfrø, Spidssnudet frø
Reptiler	Markfirben
Pattedyr	Odder
Fisk	Snæbel (Gels Å er angivet som potentiale vandløb)

Der er desuden søgt efter arter i naturdata.dk d. 8. december 2022. Her fremgår det, at der er observeret spor efter odder i forbindelse med broen ved Stensbækvej i 2012. Det fremgår desuden, at der er fundet Birkemus i et område vest for Stensbækvej, og som videre afgrænses af afvandingsssystem 2 og 5 samt den nordlige grøft, som fører vand fra afvandingsystem 5 til 2 (Placering af afvandingsystem 2 og 5 fremgår af Bilag 1). Denne observation stammer fra 2020. Der er dermed sandsynligt, at disse arter fortsat findes i projektområdet, men projektet vurderes at få en positiv betydning for lokale bilag IV-arter.”

Stort set hele det omhandlede område, der ses på billedet nedenfor (benævnt ”undersøgelsesområdet), er beliggende inden for fredningen, jf. Overfredningsnævnets kendelse af 28. december 1983.

Figur 1. Oversigtskort, der viser undersøgelsesområdet ved klima-lavbundsprojektet (rød linje), vandløbet Gels Å (blå streg) samt en del af det fredede område "Gelsådalene ved Stensbæk Plantage" (skraveret grønt område).

De relevante fredningsbestemmelser fremgår nedenfor.

§ 1. Fredningens formål.

Fredningen har til formål at sikre opretholdelse af de landskabelige, kulturhistoriske og naturhistoriske interesser, der knytter sig til området, og at forbedre offentlighedens adgang til færdsel og ophold i området.

§ 2. Bevaring af området.

Området skal bevares i dets nuværende tilstand. Der må således blandt andet ikke opføres ny bebyggelse, foretages terrænændringer eller ske tilplantning, medmindre det er tilladt i de følgende bestemmelser.

§ 3. Vandløbet.

Det nuværende forløb af Gelsåen må ikke ændres. Forvaltningen af vandløbet, herunder vedligeholdelsesarbejder i henhold til vandløbsregulativet, skal udføres på en sådan måde, at dyre- og plantelivet i åen tilgodeses i videst muligt omfang.

§ 4. Terrænændringer.

Der må ikke foretages terrænændringer. Der må således ikke foretages udnyttelse af forekomster i jorden eller foretages opfyldning, afgravning eller planering.

Fredningen er dog ikke til hinder for, at forekomster i jorden udnyttes af vedkommende ejer til eget brug, når en sådan udnyttelse ikke kræver tilladelse efter råstofloven. Fredningen er heller ikke til hinder for fortsat råstofindvinding på matr.nr. 127, Enderupskov, i overensstemmelse med fredningsnævnets afgørelse af 13. maj 1975.

§ 10. Dispensation.

En dispensation fra fredningsbestemmelsernes §§ 3-8 kan meddeles, når det ansøgte ikke vil komme i strid med fredningens formål, jf. Naturfredningslovens § 34.

Fredningsnævnets behandling af sagen

Fredningsnævnet har behandlet sagen på skriftligt grundlag.

Ved brev af 20. oktober 2023 har fredningsnævnet anmodet Haderslev Kommune, Miljøstyrelsen, Slot- og Kulturstyrelsen, Museum Sønderjylland, Danmarks Naturfredningsforening/København, Danmarks Naturfredningsforening/Haderslev, Dansk Botanisk Forening Jyllandskredsen, Dansk Ornitologisk Forening og Friluftsrådet Haderslev om bemærkninger til ansøgningen med høringsfrist til den 6. november 2023.

Der er ikke modtaget bemærkninger.

Ved brev af 7. oktober 2023 har fredningsnævnet efterspurgt yderligere oplysninger hos kommunen.

Kommunen har i brev af 22. november 2023 svaret følgende:

”Fredningsnævnet for Sydjylland, sydlig del har d. 7. november 2023 henvendt sig til Haderslev Kommune for at få oplysninger om følgende:

- 1) hvordan forholdene i ådalen var på tidspunktet for Overfredningsnævnets kendelse af 28. december 1983, og*
- 2) om det, kommunen derfor ønsker, er at genskabe forholdene, som de netop var på tidspunktet for fredningskendelsen, eller om det rettelig er forholdene på et andet tidspunkt i historien, kommunen henholder sig til.*

Ad 1) Det kan være vanskeligt at beskrive de præcise forhold i området på tidspunktet for Overfredningsnævnets kendelse.

Haderslev Kommune har kontaktet de to pågældende lodsejere, der uafhængigt af hinanden beretter at grøfterne er etableret før 1983. Jorden nærmest Gels Å har været dyrket så længe lodsejerne husker og op til 1990’erne. I 1950-60’erne har der været overrisling af markerne.

Lodsejernes udsagn understøttes af luftfoto. Sammenholder man oversigtskortet på Bilag 1, hvor grøfterne er angivet, kan man se at disse også optræder på luftfoto fra fx 1975, der ses på Bilag 2.

Ad 2) Haderslev Kommune ønsker at etablere et klima-lavbundsprojekt, således der indenfor projektområdet så vidt muligt sker en reetablering af ådalen og herved en genskabelse af den naturlige hydrologi i området. Der er dermed ikke tale om at genskabe de forhold, der var gældende i 1983, men de forhold der var gældende før jorden er opdyrket.”

Fredningsnævnets afgørelse

Fredningsnævnet kan i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, meddele dispensation fra en foreslået eller fastsat fredningsbestemmelse, når det ansøgte ikke strider mod formålet med fredningen.

Fredningen af Gelsådal er en såkaldt status quo-fredning.

Det fremgår af fredningsbestemmelsernes § 1, at formålet med fredningen blandt andet er at sikre opretholdelse af de landskabelige, kulturhistoriske og naturhistoriske interesser, der knytter sig til området.

Det fremgår videre af fredningsbestemmelsernes §§ 2 og 4, at området skal bevares i dets nuværende tilstand, og at der som følge heraf ikke må ske terrænændringer, herunder ved opfyldning, afgravning eller planering.

Da det ansøgte vil medføre en ikke uvæsentlig ændring af områdets karakter, uden at dette dog vil resultere i genskabelse af de forhold, der gjorde sig gældende på fredningstidspunktet, og da dette mål ifølge ansøgningsmaterialet ikke kan nås uden at foretage omfattende ændringer af terrænet, finder fredningsnævnet ikke, at der er grundlag for at meddele dispensation til det ansøgte, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

Den omstændighed, at projektet i det hele må antages at være til gavn for natur og miljø både i og uden for det omhandlede område, kan ikke føre til et andet resultat.

En ændring af forholdene vil herefter alene kunne ske ved en fornyet fredning af området, i hvilken forbindelse den eksisterende fredning ophæves.

Klagevejledning

Der kan klages over denne afgørelse til Miljø- og Fødevarerklagenævnet. Klagefristen udløber 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Klagen skal ifølge naturbeskyttelseslovens § 87 indgives via Miljø- og Fødevarerklagenævnets digitale selvbetjening, jf. vejledningen på Miljø- og Fødevarerklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk. Klagefristen udløber ved midnat på dagen for klagefristens udløb. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller en helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

- Adressaten for afgørelsen,
- ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
- offentlige myndigheder,
- en berørt nationalparkfond,
- lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø,
- landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Miljø- og Fødevarerklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager, indbetaler et gebyr på 900 kr. for privatpersoner og 1.800 kr. for virksomheder og organisationer (2016-niveau). Klagegebyret reguleres den 1. januar hvert år efter den af Finansministeriet fastsatte sats for det generelle pris- og lønindeks som løbende offentliggjort i forslag til finanslov med virkning for klager, der modtages i Miljø- og Fødevarerklagenævnet fra og med den 1. februar 2017. Miljø- og Fødevarerklagenævnet offentliggør størrelsen af klagegebyret på sin hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret opkræves i forbindelse med klagens oprettelse i Miljø- og Fødevarerklagenævnets digitale selvbetjening. Klagen behandles først, når gebyret er betalt. Vejledning om gebyrbetalingen kan ligeledes findes på Miljø- og Fødevarerklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves, hvis klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller hvis klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Miljø- og

Fødevarerklagenævnets kompetence. Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af en frist for efterkommelse af en afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i Miljø- og Fødevarerklagenævnet, så tilbagebetales gebyret dog ikke.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førsteinstansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller hvis klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Miljø- og Fødevarerklagenævnet har truffet afgørelse i sagen. Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis Miljø- og Fødevarerklagenævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i parts-høring.

En dispensation må i henhold til naturbeskyttelseslovens § 87, stk. 7, ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet, eller behandling af en eventuel klage måtte være afsluttet.

Det følger endvidere af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, jf. § 66, stk. 2, at dispensationen bortfalder, hvis den ikke udnyttes inden 3 år efter, at den er meddelt.

Fredningsnævnet for Sydjylland, Sydlig del
Esbjerg den 29. november 2023

Henrik Tosti
formand

Denne afgørelse er sendt til:

Haderslev Kommune, elb@haderslev.dk, post@haderslev.dk
Miljøstyrelsen, mst@mst.dk
Slot- og Kulturstyrelsen, post@slks.dk
Museum Sønderjylland, planer@msj.dk
Danmarks Naturfredningsforening/København, dn@dn.dk
Danmarks Naturfredningsforening/Haderslev, haderslev@dn.dk
Dansk Botanisk Forening Jyllandskredsen, finn.borchsenius@sm.au.dk
Dansk Ornitologisk Forening, gert.fahlberg@bbsyd.dk
Friluftsrådet Haderslev, h.j.suadicani@icloud.com